

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: GEOPOLITICAL CONTEXT

DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2022.31.010>
УДК 94(327)(4+477)“2014/2022”

Степан Віднянський

д-р. іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України
зав. від. історії міжнародних відносин
і зовнішньої політики України

Інститут історії України НАН України
01001, Україна, Київ, вул. Михайла Грушевського, 4

E-mail: stepanvid@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8825-7024>

ResearcherID Web of Science: AAR-5803-2021

УКРАЇНА — ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: НОВИЙ ЕТАП ВЗАЄМОВІДНОСИН В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014–2022 рр.

У статті на тлі розгортання російської агресії проти України та її глобальних наслідків розглядаються еволюція взаємовідносин України та Європейського Союзу впродовж 2014–2022 років та перспективи європейської інтеграції України. Висвітлюються особливості становлення європейської політики України як стратегічного напрямку зовнішньої політики і чинника її вирішального цивілізаційного вибору. Аналізуються основні етапи та проблеми реалізації європейського вибору України. Головна увага приділяється дослідженню основних подій і явищ у взаємовідносинах України і ЄС на принципово новому етапі, починаючи з підписання Угоди про асоціацію між ними в 2014 р. і до надання Україні офіційного статусу кандидата на вступ до Євросоюзу в 2022 р. Водночас розглядаються особливості ставлення окремих держав-членів Європейського Союзу до перспектив європейської інтеграції України,

вплив російсько-української війни на позитивну зміну ставлення ЄС та її держав-членів і суспільств до України і її європейських прагнень, а також конкретні заходи та дії Європейського Союзу щодо надання морально-політичної підтримки й економічної, фінансової, гуманітарної та військової допомоги Україні у її героїчному супротиві російській агресії. Наголошується, що повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. не лише надзвичайно об'єднало Європу й покращило сприйняття ЄС у суспільствах країн-членів, де позитивний імідж Європейського Союзу досяг найвищого рівня за останнє десятиліття, але й максимізувало підтримку українцями євроінтеграції, яка стала водночас запорукою стійкості та здатності України до боротьби з російськими окупантами.

Ключові слова: російсько-українська війна, Україна, Європейський Союз, еволюція взаємовідносин у 2014–2022 рр., здобутки, проблеми і перспективи європейської інтеграції.

Stepan Vidnyanskyj

Doctor of History, Professor, Corresponding Member
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Head of the Department of the History of International
Relations and Foreign Policy of Ukraine
Institute of History of Ukraine
the National Academy of Sciences of Ukraine
4, Mykhailo Hrushevskiyi Street, Kyiv, 01001, Ukraine
E-mail: stepanvid@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8825-7024>
ResearcherID Web of Science: AAR-5803-2021

UKRAINE — EUROPEAN UNION: A NEW PHASE OF RELATIONS IN THE CONTEXT OF THE 2014–2022 RUSSIA — UKRAINE WAR

Against the backdrop of Russian aggression against Ukraine and its global consequences, the paper analyses the evolution of relations between Ukraine and the European Union throughout 2014–2022 and the prospects for Ukraine's European integration. It highlights the peculiarities of the formation of Ukraine's European policy as a strategic direction of foreign policy and a factor of its decisive civilizational choice. The main stages and problems in the implementation of Ukraine's European choice are analysed. The focus is on investigating key events and phenomena in the relationship between Ukraine and the European Union at a fundamentally new stage, from the signing of the

Association Agreement in 2014 to granting Ukraine the status of a candidate for EU membership in 2022. It analyses the attitudes of individual European Union member states towards Ukraine's European integration prospects, the impact of the Russian-Ukrainian war on the positive change in the EU and its member states' attitude towards Ukraine and its European aspirations, and concrete measures and actions by the European Union aimed at providing moral and political support as well as economic, financial, humanitarian and military assistance to Ukraine in its heroic resistance to Russian aggression. It is emphasised that Russia's full-scale invasion of Ukraine on 24 February 2022 not only united Europe and improved the perception of the EU in member states' societies, where the positive image of the European Union reached its highest level in decades, but also maximised Ukrainian support for European integration, which has become the key to Ukraine's resilience in the fight against Russian occupiers.

Keywords: *Russia-Ukraine war, Ukraine, European Union, evolution of relations in 2014–2022, achievements, problems and prospects of European integration.*

Підступна повномасштабна збройна агресія РФ проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 р., викликана, окрім маніакального, безглузлого й нереалістичного наміру кремлівського керівництва здобути реванш та відродити імперський статус Росії після краху й розпаду СРСР, також європейським вибором України, послідовним курсом української влади на європейську та євроатлантичну інтеграцію, підтримуваним абсолютною більшістю громадян України. Уже хрестоматійне попередження видатного американського політолога й геостратега Збігнева Бжезінського про те, що «без України неможлива російська імперія», постійно впливає на кремлівські рішення щодо України та світової політики загалом. Росія за часів путінського президентства звикла розв'язувати міжнародні проблеми силовими засобами. Початковий розрахунок був орієнтований на швидку перемогу над Україною. Були сподівання на те, що на агресивні дії Кремля не буде колективної реакції західних демократій. Проте брутальність збройної атаки проти України не залишила вибору державам західної демократії, які були вимушені визнати цю атаку нападом на європейські та євроатлантичні демократичні цінності. Це стало проявом чергового етапу російської «гібридної війни» проти Заходу. Отже, з лютого 2014 р. РФ не просто вторглася на територію суверенної держави — України, а й почала фактичну «гібридну війну» проти Європи і всього демократичного світу, проти елементарних прав людини, проти всіх міжнародних правил співіснування у Європі і світі тощо.

Варто нагадати, що навіть після тимчасової окупації Криму й початку «гібридної війни» Росії проти України та демократичного світу в 2014 р. окремі західні політики стверджували, що Україні не місце в ЄС і НАТО. «Україна в тому вигляді, в якому вона існує, не в змозі функціонувати демократичним чином, тому необхідно, щоб вона реорганізувалася..., — заявляв, наприклад, колишній президент Франції В. Жискар д'Естен. — Точно можна сказати, що Україна не ввійде до європейської системи, це неможливо! Вона не володіє ні економічною зрілістю, ні достатньою політичною практикою. Її місце — між двома просторами, Росії та Європейського Союзу. З ними вона повинна підтримувати нормальні відносини». Подібної думки дотримувався в 2015 р. і ще один колишній французький президент Н. Саркозі: «Україна повинна зберегти свою позицію моста між Європою і Росією, відмовитися від намірів вступити до НАТО і ЄС». А президент Європейської Комісії Ж.-К. Юнкер у 2016 р. безапеляційно заявляв, що Україна не стане членом ЄС у найближчі 25 років. Канцлер Німеччини О. Шольц, своєю чергою, під час переговорів у Москві напередодні повномасштабного вторгнення РФ в Україну запевняв Путіна, що вступ Києва до НАТО «не станеться в найближчі 30 років».

Щоправда, найдалекоглядніші політичні діячі Заходу дотримувалися іншої думки щодо майбутнього України. «У сучасному проміжному статусі, — застерігав у зв'язку з цим відомий німецький політичний діяч, патріарх зовнішньої політики ФРН Е. Бар у вступі до своєї останньої книжки «Європейський Союз, Росія та Євразія» (2013), — Україні навряд чи вдасться самостійно підтвердити свою державність протягом тривалого часу. Цей вакуум, мабуть, все ж зникне потягом наступних 10–15 років... Україна або інтегрується до Європейського Союзу, або — коли не номінально, то де-факто — знову зіллється в союзі з Росією». Подібної думки дотримується й німецький політолог В. Шнайдер-Детерс — колишній керівник київського бюро Фонду ім. Фрідріха Еберта, про що свідчить уже сама назва виданої 2013 р. у Берліні його книги — «Україна: вакуум влади між Росією і Європейським Союзом». А вже згадуваний нами Зб. Бжезинський переконаний, що «якщо Україна хоче зберегти свою незалежність, їй доведеться стати частиною Центральної Європи, а не Євразії»¹.

Отже, саме через це, а також з урахуванням національних інтересів, європейська і євроатлантична інтеграція є незмінним стратегічним пріоритетом державної політики незалежної України: її історичне, геополітичне й цивілізаційне значення для майбутнього України засвідчує перебіг нинішньої російсько-української війни і реакція на неї всього демократичного світу, насамперед країн-членів ЄС і НАТО, які активно

підтримують та всіляко допомагають Україні здобути перемогу над російським агресором і цим зберегти свої державність та національну ідентичність, відновити територіальну цілісність і відбудувати та оновити Україну, яка повинна стати і безумовно стане важливою складовою спільного європейського дому і євроатлантичної спільноти. Саме тому питання, пов'язані зі станом і перспективами європейської та євроатлантичної інтеграції України, зокрема в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр., сьогодні є особливо актуальними для наукового дискурсу і мають практичне значення.

* * *

Російсько-українська війна 2014–2022 рр. матиме, без сумніву, глобальні наслідки. Вже сьогодні, своїм героїчним супротивом брутальній російській агресії Україна вплинула на регіональні та глобальні процеси. Саме вона є тим рушійним чинником, який форматує сьогодні геополітичні підвалини нового світового порядку в першій половині XXI століття. Зокрема, після Другої світової війни Європа ще ніколи не була настільки об'єднаною, наскільки її об'єднав поки що лише кандидат до її елітного клубу — Європейського Союзу, український народ, який прийняв на себе удар варварської російської навали, щоби вкотре захистити і себе, і весь Європейський континент, по суті всю європейську, євроатлантичну цивілізацію. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну не лише надзвичайно об'єднало Європу, але й покращило сприйняття ЄС у країнах-членах: позитивний імідж Європейського Союзу в очах європейців зараз перебуває на найвищому рівні з осені 2009 року — 50%².

Ця війна привела до консолідації держав-членів Північноатлантичного альянсу, зміцнення воєнного потенціалу, активізації оборонної діяльності та розширення НАТО, зокрема за рахунок приєднання до нього традиційно нейтральних Фінляндії та Швеції, які через російську загрозу 18 травня 2022 р. подали офіційні заявки на вступ до Альянсу, що були прийняті до розгляду, і на початок серпня 2022 р. 23 країн-членів НАТО вже ратифікували протоколи про їх приєднання³. А 30 вересня 2022 р., після проведення т. зв. референдумів на окупованій частині півдня України й підписання Путіним документів про «приєднання до складу Росії» цих територій, заявку на пришвидшений вступ до Північноатлантичного альянсу подала Україна.

Російсько-українська війна також вплинула на послаблення протистояння двох наддержав — США й Китаю. Зокрема, 18 березня 2022 р. відбулися переговори між головою КНР Сі Цзінпінгом і американським президентом Дж. Байденом, під час яких обговорювалась також ситуація в Україні, щодо якої китайський лідер заявив, що «конфлікт в Україні не

відповідає нічиїм інтересам». Загалом, Китай зберігає проросійський нейтралітет щодо війни в Україні, одночасно наголошуючи, що він готовий докласти усіх зусиль для припинення війни дипломатичним шляхом і підтримує суверенітет і територіальну цілісність України. Коментуючи позицію КНР щодо російсько-української війни, президент України В. Зеленський наприкінці травня 2022 р. зазначив, що, «на його думку, Китай обрав політику бути у стороні, і Україну на сьогоднішній день влаштовує ця політика». Росія, своєю чергою, намагається залучити Китай до військового блоку у форматі «Шанхайської організації співробітництва» та поглиблює торговельно-економічну співпрацю з ним. У Кремлі були сподівання, що Пекін, скориставшись увагою США до російської агресії в Україні, силою вирішить тайванську проблему. Проте Китай більше залежить від торгівлі з ЄС і США, тому не готовий принести в жертву внутрішньополітичну стабільність та широкі зовнішньо-економічні зв'язки з Європою та США розв'язанню проблеми повернення Тайваню до КНР.

Війна також вплинула на певне ускладнення взаємовідносин РФ із партнерами по БРІКС та ОДКБ, які змушені реагувати на російську агресію проти України, враховуючи обурення нею світового співтовариства. Наприклад, Індія дотримується в цьому питанні позиції «позитивного нейтралітету», не підтримує дії РФ в Україні, не сприймає т. зв. референдуми, проведені на окупованих територіях, і виступає за мирне врегулювання «військового конфлікту». Казахстан, своєю чергою, не визнає самопроголошені республіки «ДНР/ЛНР». Азербайджан теж шукає формат відносин з Україною та Росією, щоби не увійти в російсько-українську війну, водночас надаючи Україні гуманітарну допомогу, а азербайджанські медіа часто виступають із проукраїнських позицій. Інших сусідів та союзників РФ також лякає її агресія проти України.

До глобальних наслідків російсько-української війни слід віднести політичні (виключення РФ із цілої низки міжнародних організацій та інститутів) і економічні санкції проти Росії та її окремих громадян, а також витіснення Росії з ринку нафти та газу, а загалом же її всієї як держави-терориста — з міжнародної арени. Ще 11 березня 2022 р. країни ЄС ухвалили т.зв. Версальську декларацію, у якій пообіцяли якнайшвидше відмовитися від імпорту російських енергоносіїв. А ЄС імпортує з РФ 45% природного газу, 25% нафти, 45% вугілля та 20% урану. Німеччина, наприклад, імпортує з РФ 46% газу і 37% нафти, а Угорщина на 85% залежна від РФ у постачанні газу, на 65% — нафти, на 100% — ядерного палива. Значною є залежність у цьому від Росії Словаччини та Болгарії. А прибутки від продажу нафти і природного газу становлять понад третину доходів бюджету РФ. У 2021 р., наприклад, країни ЄС

сплатили РФ за ці поставки 99 млрд євро. А в поточному, 2022 р., РФ може заробити на цьому понад 320 млрд — на 30% більше. Ось чому все більше держав, солідаризуючись з Україною, зокрема США, Велика Британія, Польща, країни Балтії, Фінляндія, Данія, Іспанія, виступають за негайний мораторій на купівлю енергоресурсів із РФ і вже поступово вводять його⁴. А Рада ЄС 6 жовтня 2022 р. ухвалила вже 8-й пакет санкцій Європейського Союзу проти Росії у відповідь на її агресію проти України. В ньому, зокрема, йдеться про індивідуальні санкції проти фізичних та юридичних осіб (загалом нині під санкціями ЄС перебувають 1236 фізичних і 115 юридичних осіб РФ), розширення обмежень, окрім Донецької та Луганської областей, також на Херсонську й Запорізьку області, впровадження ліміту ціни на російську нафту, додаткові обмеження на імпорт із Росії на 7 млрд євро, нові експортні обмеження, спрямовані на скорочення доступу РФ до військових, промислових і технологічних товарів, обмеження для державних підприємств, на фінансові й ІТ-консультації та інші бізнес-послуги, запобігання обходу санкцій тощо⁵.

Загалом, російсько-українська війна негативно позначилася на світовій економіці, яка уповільнено виходила з рецесії, викликаній двома роками пандемії коронавірусу, починаючи з осені 2019 року. В Європі радикально зросли ціни на енергоносії та «забули» про протидію кліматичним змінами. Санкції та контр-санкції, за даними Світового банку, на 5% зменшили обсяги світової торгівлі. Були перервані різноманітні логістичні ланцюги постачання сировини, капіталів, робочої сили, товарів. Активна стадія війни загострила міграційне питання. Утримання майже 6 млн українських біженців у країнах ЄС лише в 2022 році, за даними “BBC World Service”, коштуватиме 26 млрд євро. Росія намагалася загострити продовольчу кризу у бідних африканських країнах, аби спровокувати додаткові хвилі біженців до країн Європейського Союзу. Кремль свідомо вдався до шантажу світу ядерною зброєю, енергетичною зброєю, продовольчою зброєю. Одночасно РФ стимулювала низку країн Азії, Африки, Латинської Америки дистанціюватись від послідовної підтримки України. Китай фактично відкинув пропозиції США щодо підтримки західних санкцій проти РФ, а китайська пропаганда коментує дії РФ в Україні у наративах кремлівської пропаганди. Індія сприймала нейтралітет у цьому питанні як підтримку балансу сил та інтересів між світовими потугами. Російська агресія проти України стимулювала зміцнення економічних зв'язків у форматі БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південно-Африканська республіка). Китай, наприклад, уклав контракти з Бразилією замість закупівлі української кукурудзи.

У східноєвропейському регіональному вимірі російська агресія проти України поставила під питання виживання білоруської незалежності. Водночас російська агресія стимулювала формування нових регіональних об'єднань. Україна, Молдова, Грузія створили «Асоційоване тріо», аби координувати просування до повноцінного членства в Європейському Союзі. Зміцнюється «Люблінський трикутник» у складі України, Польщі, Литви. Стратегічним союзником країн «Люблінського трикутника» стала Велика Британія.

Нарешті, російсько-українська війна 2014–2022 рр. продемонструвала неефективність діяльності міжнародних організацій та інституцій, зокрема ООН та ОБСЄ, які повинні були попередити цю війну і не спромоглися зробити цього, а отже вони, безумовно, потребуватимуть глибокого реформування й оновлення миротворчої діяльності відповідно до нових загроз і викликів глобального світу, що трансформується на наших очах.

Отже, російсько-українська війна має суттєвий вплив на трансформацію всієї системи сучасних міжнародних відносин. Для періоду модерну властивим був блоковий підхід до забезпечення безпеки. Постмодерна система міжнародної безпеки вибудовується на основі поєднання ієрархічних і мережевих характеристик міжнародної системи. Формування нової системи міжнародної безпеки ускладнюється різними чинниками: інерційним опором будь-яким змінам; вирішенням конфліктів за принципом: один суб'єкт виграв — інший програв; не всі суб'єкти міжнародної спільноти беруть участь в ухваленні рішень; дисципліна підтримується за рахунок сили та приниження; зроблені помилки не визнаються, що продукує відчуття незахищеності від образливих і насильницьких дій; ігнорується аналіз досвіду конфліктів, що виникають, тощо. По суті, на наших очах зникає світ, заснований на демократичних правилах. Домінантним інструментом вирішення конфліктів є сила у всіх її проявах. До появи багатопольярного світу формується світ конкуруючих військових блоків. Росія, наприклад, намагається залучити Китай до військового блоку у форматі «Шанхайської організації співробітництва».

Після 24 лютого 2022 р. світ постійно балансує на межі чергової гарячої світової війни. Президент ФРН Ф.-В. Штайнмайер з цього приводу заявив, що війна Росії проти України поставила хрест на ідеї спільного європейського дому, озвученої ще президентом СРСР М. Горбачовим, стала причиною посилення динаміки геополітичних і геоекономічних змін, і світ перебуває «на порозі нової ери», і «наслідки цих змін непередбачені». «Ми повинні зробити наші демократії, нашу економіку стійкими, не забуваючи про наші цілі — світовий порядок, заснований на правилах, і ліберальна, справедлива і сприятлива для

клімату глобальна економіка», — наголосив він⁶. А экс-прем'єр міністр Великої Британії Тоні Блер попереджає, що ера політичного й економічного домінування Заходу підходить до кінця через дії Росії в Україні, відбувається зміцнення Китаю як «другої наддержави» світу, і тому західним державам необхідно збільшити витрати на оборону для збереження своєї воєнної переваги, одночасно поширюючи свою «м'яку силу», будуючи зв'язки з країнами, що розвиваються⁷. Президент США Джо Байден під час літньої 2022 р. поїздки на Близький Схід теж пообіцяв країнам регіону допомагати протистояти впливу Китаю, Росії або Ірану⁸. А високий представник ЄС із зовнішньої та безпекової політики Жозеп Боррель у резонансному виступі на загальній зустрічі послів Європейського Союзу у Брюсселі 10 жовтня 2022 р., аналізуючи нову реальність, що виникла за останні місяці та роки, наголосив, що «ми увійшли у світ, де панує радикальна невизначеність... Невизначеність перетворилася на правило. Події, які мали б ніколи не відбутися, відбуваються одна за одною». Він, зокрема, дав розгорнуту характеристику сучасного світу, де панують: «безладна багатополярність», «структуруюча конкуренція між США і Китаєм», «глобальна конкурентна боротьба за доступ до стратегічних сфер», «тренд на авторитаризм», «зростання націоналізму, ревізіонізму плюс політика ідентичності»⁹.

Нарешті, одним із принципово важливих наслідків цієї війни, особливо для нас, українців, є суттєве поглиблення взаємовідносин України та Європейського Союзу, а по суті — початок принципово нового етапу їх розвитку, який врешті-решт повинен привести нашу країну до повноправного членства в ЄС, попри те, що РФ і це міжнародне об'єднання через підтримку й допомогу Україні у її протистоянні російському агресору оголосила, поряд із НАТО, ворожим і виступає проти його розширення на Схід.

* * *

Європейський напрям зовнішньої політики, зокрема європейська інтеграція, як відомо, є незмінним стратегічним пріоритетом державної політики незалежної України з перших днів її існування, але водночас одним із найскладніших і найсуперечливіших аспектів українського державотворення. Підтвердженням цього є і широкомасштабна військова агресія Росії проти України, головний «злочин» якої в очах Кремля полягає саме в тому, що її громадяни й керівництво обрали проєвропейську, прозахідну орієнтацію. Загалом, у хронології безпосередніх відносин України і Європейського Союзу можна виділити принаймні 5 етапів:

- 1991–1994 рр. — період ініціативно-динамічних зовнішньополітичних зусиль із боку України щодо налагодження співробітництва з Європейським Союзом і байдужості та нейтральної пасивності з боку ЄС;

- 1995–1998 рр. — т. зв. «інерційний період», але із започаткуванням постійного партнерського діалогу між Україною і ЄС на основі підписаної ними у 1994 р. Угоди про партнерство і співробітництво;

- 1999–2004 рр. — т. зв. «смутий час», коли, з одного боку, президентом України Л. Кучмою відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво були зроблені організаційно-законодавчі кроки щодо визначення євроінтеграційного стратегічного зовнішньополітичного курсу, а з іншого — посилювались авторитарні тенденції його правління і залежність (переважно негативна) зовнішньої політики України від серйозних внутрішньополітичних випробувань (корупція, тіньова економіка, придушення свободи слова тощо), що викликало розчарування з боку західних партнерів;

- 2005–2013 рр. — т. зв. «переговорний період», який, попри насиченість подіями у відносинах України з Європейським Союзом, можна назвати «часом нереалізованих можливостей», адже наближення нашої держави до ЄС переважно тільки декларувалося й імітувалося, а реальних результатів практично не було, і не в останню чергу через занадто «обережну» позицію Євросоюзу;

- від 2014 р. — сучасний період, пов'язаний із початком Революції Гідності та підписанням, ратифікацією й реалізацією Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом в умовах тимчасової окупації АРК, воєнного протистояння на сході України та розгортання широкомасштабної російсько-української війни і системної кризи й початку реформування самого ЄС¹⁰.

Водночас, саме цей, нинішній етап взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом виявився найрезультативнішим щодо реалізації євроінтеграційного курсу України і заслуговує на особливу увагу.

Після зміни влади в Україні в результаті Революції Гідності в лютому 2014 р. і наступної тимчасової окупації РФ Автономної республіки Крим та розгортання нею «гібридної війни» на сході України, Європейський Союз нарешті виявив готовність надати Україні морально-політичну підтримку. 20 березня 2014 р. новий прем'єр-міністр України А. Яценюк підписав політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. А обрання 25 травня 2014 р. в першому ж турі нового, проєвропейські налаштованого президента України П. Порошенка свідчило про певну консолідацію волі українського суспільства чинити спротив російській агресії і активізувати зусилля в реалізації європейського вибору України. Тому цілком очікувано й закономірно вже 27 червня

2014 р. у Брюсселі президент України П. Порошенко разом із лідерами Грузії і Молдови підписав економічну частину Угоди про асоціацію. Це створило нову політичну реальність та стимулювало 2 липня 2014 р., у розпал боїв на Донбасі, зустріч у Берліні міністрів закордонних справ України, РФ, ФРН і Франції, яка започаткувала т. зв. нормандський формат переговорів щодо ситуації в Україні, а згодом привела до т. зв. мінського переговорного процесу, який, як відомо, завершився повним провалом і розгортанням повномасштабної військової агресії Росії проти України 24 лютого 2022 р.

Загалом, у 2014–2019 рр. завдяки зусиллям нової української влади в євроінтеграційному напрямі було досягнуто позитивних зрушень у взаємовідносинах України і Європейського Союзу. Зокрема, був завершений тривалий і досить складний процес ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС всіма його 28 державами-членами, яка 1 вересня 2017 р. остаточно набула чинності в повному обсязі. У 2016 р. Європейський Союз став найбільшим торговельним партнером України: частка ЄС у експорті українських товарів становила 37,1%, а частка ЄС в українському імпорті зросла до 43,7%. Наступного року Рада ЄС затвердила нові тимчасові торговельні преференції для України. 17 травня 2017 р. у Європарламенті підписано законодавчий акт, згідно з яким запроваджувався безвізовий режим для громадян України, що почав діяти з 11 червня 2017 р. Йшлося про надання безвізового режиму для українців при в'їзді до 34 європейських держав, яке президент України П. Порошенко оцінив як подолання серйозної межі, що вартує того, аби в майбутньому про це згадували в підручниках з історії. «Безвіз, — наголосив він, — це подолання наслідків Переяславської Ради. Це більш глибоке залучення України до єдиного європейського цивілізаційного простору, це вихід з кола т. зв. пострадянських країн, які в Росії називають «близьким зарубіжжям»¹¹. А 7 лютого 2019 р. президент України підписав попередньо схвалений Верховною Радою 22 листопада 2018 р. конституційною більшістю (335 голосів депутатів) Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», який привітали очільники країн-членів ЄС.

Тріумфально прийшовши до влади у 2019 р. за результатами президентських і позачергових парламентських виборів, т. зв. «зелена» команда нового президента України В. Зеленського не лише продовжила реалізовувати євроінтеграційний курс нашої держави, але, по суті, розробила нову тактику зближення України з Європейським Союзом. Йдеться, наприклад, про організацію кампанії з отримання зобов'язань від держав-членів ЄС про підтримку ними членства України в цьому

об'єднанні демократичних держав Європи. Уже в березні 2021 р. президенти Литви та України Гітанас Науседа та Володимир Зеленський підписали в Києві першу таку спільну декларацію, в якій зазначається, що в той день, коли Україна надасть у Брюссель свою заявку на вступ до ЄС, Литва буде готова проголосувати за таке рішення. Незабаром подібні зобов'язання взяла на себе низка інших країн-членів ЄС — Латвія, Естонія, Польща, Словаччина, Хорватія, Словенія. Розпочалися переговори щодо цього з іншими державами Європи, зокрема з Румунією, Чехією тощо¹². При цьому нове українське керівництво спиралося на громадську думку, яка свідчила про масову підтримку українцями євроінтеграційного курсу та про незворотність європейського вибору України: наприкінці 2021 р., зокрема, вступ до ЄС підтримували 62% українців, а до НАТО — 58%¹³.

На початку 2022 р., на тлі попереджень про неминучість масованої російської агресії, Україна пропонувала Європейському Союзу запровадити превентивні санкції проти РФ. 17 лютого 2022 р. у Брюсселі відбувся неформальний саміт ЄС щодо загострення безпекової ситуації на всьому периметрі кордонів РФ і України. Верховний представник ЄС із питань спільної зовнішньої політики Ж. Боррель заявив, що з 2014 р. Європейський Союз надав Україні 17 млрд євро, утім ЄС відмовився вводити превентивні санкції проти Росії, що розглядалось як нібито мотивування Путіна до чергової стадії російсько-української війни. На зустрічі міністрів закордонних справ країн ЄС у Брюсселі міністр закордонних справ України Д. Кулеба закликав надати Україні чітку перспективу членства в ЄС. Замість цього 21 лютого 2022 р. Євросоюз тільки дипломатично засудив звернення Путіна до Ради Федерації щодо визнання незалежності так званих «ДНР» і «ЛНР». Це «визнання» відбулось у адміністративних кордонах українських Донецької і Луганської областей. Унаслідок цього 23 лютого 2022 р. Європейський Союз запровадив санкції проти 351 депутата Державної Думи РФ та обмежив доступ РФ до ринку фінансових послуг. 24 лютого 2022 р. відбувся надзвичайний саміт Євросоюзу у зв'язку з агресією Росії проти України. Було погоджено перші пакети санкцій проти РФ. 27 лютого 2022 р. Євросоюз заклав небо для російських авіакомпаній, на початку березня це ж саме зробили США, а загалом — 36 країн світу¹⁴. А 21 березня 2022 р., на тлі розгортання російської агресії в Україні, на зустрічі міністрів закордонних справ та оборони 27 країн-членів ЄС у Брюсселі було ухвалено рішення про прийняття першої в історії спільної стратегії Євросоюзу в галузі безпеки й оборони під назвою «Стратегічний компас безпеки та оборони для Європейського Союзу, який захищає своїх громадян, цінності й інтереси та сприяє міжнародному миру і безпеці», реалізація якого розрахо-

вана до 2030 р. У цьому документі ЄС, окрім іншого, було засуджено окупацію РФ Криму і закріплено визначення невмотивованої та несправедливої російської агресії проти України, що свідчило не лише про зміну ставлення, але і практичного підходу Євросоюзу в бік консолідації зусиль як у напрямку запровадження жорстких економічних санкцій проти РФ, так і надання Україні реальної потужної фінансової, гуманітарної, економічної і, що особливо важливо, військової допомоги¹⁵.

Загалом, як відверто визнав у вже згадуваному виступі на загальній зустрічі послів ЄС Ж. Боррель, Європейський Союз припустився помилок у своїх підходах, зокрема в оцінці ситуації перед вторгненням РФ в Україну. «Війна в Україні триває, — зазначив шеф європейської дипломатії. — Ми не передбачали, наскільки ефективно Україна чинитиме опір. І ми не вірили, що війна буде. Я маю визнати, що коли американці говорили нам: «Вони нападуть», то ми дуже неохоче в це вірили. Дуже добре пам'ятаю, як держсекретар Блінкін зателефонував мені і сказав: «Це станеться цими вихідними», а вже за два дні вони [росіяни. — *Авт.*] почали бомбити Київ. Але ми не вірили, що це станеться, і не передбачали, що Україна готова чинити опір так запекло і так успішно, як вона це робить. Безумовно, завдяки нашій військовій підтримці, без неї це було би неможливо, але ж і українці зі свого боку доклалися. Ми також не передбачали, що Путін може піти на масову мобілізацію та відкриті ядерні погрози... Ви маєте пояснити світові, що означає його [Путіна. — *Авт.*] ставлення до Заходу? і якими є справжні причини війни»¹⁶.

Тим часом, 28 лютого 2022 р., за 5 днів після початку повномасштабної російської агресії проти України, яка сколихнула весь цивілізований світ, Україна офіційно подала до Брюсселя заявку про вступ до Європейського Союзу і висловила сподівання, що ЄС, враховуючи обставини, зможе швидко почати цю процедуру. 1 квітня 2022 р. Київ, який залишався під тиском російських окупантів, відвідала голова Європейського парламенту Роберта Метсола. Вона запевнила, що Європарламент швидко розгляне заявку України на початок переговорів про вступ до ЄС. А 1 березня 2022 р. президенти держав-членів Європейського Союзу — Болгарії, Чехії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Словаччини та Словенії — виступили із спільною заявою, в якій зазначали про необхідність терміново надати перспективу членства в ЄС Україні та негайно розпочати переговори про членство за прискореною процедурою¹⁷. І дійсно, вже 8 квітня президент Європейської Комісії Урсула фон дер Ляйен під час візиту до Києва офіційно передала В. Зеленському опитувальник, заповнення якого є необхідним кроком для надання Україні статусу кандидата в ЄС. Через 10 днів, 18 квітня, Україна передала заповнену першу частину опитувальника, що складався з 370 запитань на

близько 40 сторінках і стосувався політичної та економічної проблематики. До речі, саме в цей день розпочалася друга фаза наступу Росії на Донбасі з метою повного контролю над територіями Донецької та Луганської областей і утримання сухопутного коридору з АР Крим. У відповідь Рада ЄС виділила Україні 1,5 млрд євро військової допомоги.

На другу частину опитувальника ЄС, переданого Україні 13 квітня, потрібно було більше часу. Адже він був набагато більший: майже 240 сторінок із приблизно двома тисячами запитань і стосувався питань впровадження в Україні європейського права. Менш ніж за місяць, 9 травня 2022 р., Україна передала Єврокомісії заповнену і цю частину: відповіді склали майже 4 тис. сторінок¹⁸. Такої оперативності в ЄС ще не було ніколи. У відповідь, уже 12 травня в Міністерстві закордонних справ РФ заявили, що Росія проти вступу України не лише в НАТО, але і до Європейського Союзу, а 14 травня уточнили, що якщо Євросоюз схвалить початок процедури вступу України до ЄС, це буде означати кінець об'єднання і буде свідчити, що воно керується суто геополітикою.

Тим часом, 20 квітня 2022 р. до Києва здійснив візит голова Європейської Ради Шарль Мішель. Він відвідав зруйновану російськими окупантами Бородянку, де запевнив, що «миру без справедливості не може бути». А 9 травня 2022 р. він відвідав Одесу, де висловив стурбованість блокадою українських портів. 4 травня 2022 р. Європейська комісія оголосила шостий пакет санкцій проти РФ. Угорщині було запропоновано перехідний період до 2024 р., аби відмовитись від російської нафти. 6 травня у Варшаві за ініціативою урядів Польщі та Швеції відбулася міжнародна донорська конференція, учасники якої обговорили обсяги та способи допомоги Україні в час агресії Росії та для повоєнного відновлення. Відкриваючи конференцію, президент Європейської Ради Шарль Мішель заявив, що вона стане відправною точкою європейського «плану Маршалла» для України. У конференції взяли участь особисто чи онлайн президенти, прем'єр-міністри, представники урядів чи послы 37 держав світу. Виступаючи на її закритті, прем'єр-міністр Республіки Польща Матеуш Моравецький оголосив, що учасники конференції зібрали для України 6,5 млрд доларів, і заявив, що міжнародна спільнота повинна посилити санкції проти Росії, зокрема запровадити повне ембарго на газ і нафту, а також конфіскувати російські активи та федеральні резерви¹⁹. А 18 травня 2022 р. Європейська комісія рекомендувала виділити Україні кредит 9 млрд євро. 19 травня 2022 р. Європейський парламент проголосував за скасування імпорتنих мит на товари з України.

21 травня 2022 р. президент України В. Зеленський за підсумками переговорів із прем'єр-міністром Португалії А. Коштою зазначив, що Україну не влаштує жодна альтернатива статусу кандидата на вступ в

Євросоюз. А МЗС України заявило, що несправедливо пов'язувати питання надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС із прогресом у інтеграції країн Західних Балкан до Європейського Союзу. 30–31 травня 2022 р. відбувся саміт Євросоюзу, на якому Італія, Кіпр, Угорщина виступили проти розширення антиросійських санкцій. 11 червня 2022 р. у Києві відбулися переговори з головою Європейської Комісії Урсулою фон дер Ляйєн, яка вдруге після широкомасштабного вторгнення РФ відвідала Україну. Під час них зазначалося, що сім країн-членів Європейського Союзу поки що не підтримують надання Україні статусу країни кандидата на вступ до ЄС, зокрема, проти виступають Австрія, Данія, Нідерланди, Швеція, а Німеччина і Франція — проти спрощеної та прискореної схеми такого рішення²⁰.

Отже, не все так просто було у взаємовідносинах України та ЄС із цим питанням, адже для позитивного його вирішення потрібна була одностайна підтримка усіх 27 країн-членів ЄС, а серед них залишаються розбіжності з питання надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. Зокрема, особливу позицію щодо російсько-української війни й підтримки України займало угорське керівництво, а французький президент розмірковував щодо можливого приєднання України та деяких інших країн до європейського співтовариства в іншому, позаєвросоюзницькому форматі, були певні вагання керівництва Німеччини, Австрії, Нідерландів, Данії і Швеції щодо надання Україні офіційного статусу кандидата на вступ до ЄС. Мало того, наприклад, якщо 78% європейців вважають, що влада Росії винна в ситуації, що склалася в Україні, то Болгарія і Кіпр — єдині дві країни ЄС, де більшість громадян були не згодні з тим, що російська влада відповідальна за війну в Україні (46 і 52% відповідно)²¹.

На жаль, такої думки дотримуються також окремі представники т. зв. політичної еліти і в інших європейських державах. Зокрема, в газеті «Ле Фігаро» від 12 травня 2022 р. була надрукована стаття Анрі Гюєно, радника колишнього президента Франції Н. Саркозі «Ми крокуємо до війни, ніби сомнамбули», в якій, по суті, використані кремлівські наративи щодо причин війни: «Розширюючи НАТО на всі колишні країни Сходу до країн Балтії, трансформуючи Атлантичний альянс у Альянс антиросійський, просуваючи кордони Європейського Союзу до кордонів Росії, Сполучені Штати та Європейський Союз пробудили в росіян відчуття оточення, що було на початку всіх європейських війн. Західна підтримка революції Майдану, у 2014 році, проти проросійського уряду стала для росіян доказом, що їхні побоювання були обґрунтованими. Анексія Криму Росією та її підтримка сепаратистів на Донбасі своєю чергою дали Заходу відчуття, що російська загроза була реальною і що потрібно озброювати

Україну, а це переконало Росію трохи більше, що Захід їй загрожував. Угода про стратегічне партнерство, укладена між Сполученими Штатами й Україною 10 листопада 2021 року, скріплюючи союз двох країн, що виразно спрямований проти Росії й обіцяє вступ України до НАТО, остаточно переконала Росію, що вона має атакувати до того, як уявний супротивник буде здатний це здійснити. Це збіг складних обставин 1914 року в чистому вигляді, що жахає»²². А 30 травня у цій же газеті з'явилася стаття Рено Жірара «Війна в Україні: який шлях виходу?», в якій автор пропонує зняти санкції з Росії, від яких зазнає збитків насамперед Європа (а, наприклад, не англосаксонські союзники) і примусити за допомогою ООН росіян і українців сісти за стіл переговорів із «технічних питань» (експорт зернових, газопроводи тощо)²³. В обох випадках тут йдеться, по суті, про т. зв. «збереження обличчя» диктатора країни-терориста Путіна.

І подібні приклади непоодинокі. Наприкінці травня 2022 р. Центр протидії дезінформації при РНБО України оприлюднив чергову низку конкретних прикладів просування російських нарративів про російсько-українську війну в країнах Заходу. Зокрема, Французький центр досліджень у галузі розвідки опублікував аналітичну довідку, в якій частково просуваються кремлівські нарративи про «недосвідчених українських солдатів» і «професійну російську армію». А экс-сенатор США Ричард Блек в одному з інтерв'ю розповідав про неминучість перемоги Росії, бо «РФ не може собі дозволити програти через загрозу розширення НАТО». Італійський генерал Леонардо Трикаріко закликав ЄС відмовитися від «шаленої ідеї виграти війну в Україні» і схилити Україну до капітуляції, щоби не провокувати Росію на використання зброї масового враження. А німецький Інститут Шиллера провів міжнародну дискусію на тему загрози Третьої світової війни, учасники якої дійшли висновку, що «конфронтація з Росією згубна для Німеччини та ЄС». Навіть британське агентство «Reuters» у своїх публікаціях називає окуповані РФ українські території «промосковськими», а крадіжку українського зерна — «експортом»²⁴.

Не відстає в подібній пропаганді й наш найближчий сусід — Угорщина. Загальновідомим є особливе ставлення цієї країни до нинішньої повномасштабної війни РФ проти України, яке можна охарактеризувати висловом прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана «Це не наша війна». Його численні заяви щодо російсько-української війни взагалі обурили українську владу й суспільство, а також партнерів і союзників України у світі. Ось деякі з них: «Якщо уряд (України) вирішив боротися, то це рішення не можна ставити під сумнів, навіть якщо букмекери не дають великих шансів на перемогу»; «Проблема в тому, що майже ніхто в Європі не говорить голосом миру. Ми повинні говорити голосом миру»;

«ЄС повинен поступово змінювати свою стратегію, тому що, якщо після нафти (російської) введуть обмеження на газ, це буде мати серйозні наслідки»; «Ми повинні фінансувати мир, а не війну... є кола, зацікавлені в затягуванні війни»; «Санкції проти Москви не спрацювали... Україна ніколи не виграє війну просто тому, що російська армія має асиметричну перевагу», «Ця війна може тривати до 2030 року, і Україна може втратити третину або й половину території» тощо. А один із найближчих соратників прем'єр-міністра Угорщини, головний представник урядової пропагандистської машини Жолт Байер просуває в угорських медіа думку, що Україна є аналогом нацистської Німеччини, посилаючись на заклики в Україні про перегляд ролі російської культури в освітньому та культурному просторі. Він також ставить під сумнів існування української культури та української нації загалом, заявляє, що території України нібито є не українськими, а відібраними або отриманими від Росії та Польщі (чомусь упустив при цьому згадку про Угорщину та Румунію)²⁵. Подібні заяви звучать інколи і в інших сусідніх з Україною державах. У вересні 2022 р., наприклад, колишній очільник міністерств закордонних справ та освіти Румунії Андрей Марга в одному із своїх публічних виступів безапеляційно заявив: «Я стверджую це з усією відповідальністю, Україна у неприродних кордонах. Вона має віддати свої території: Закарпаття — Угорщині, Галичину — Польщі, Буковину — Румунії, а Донбас і Крим — Росії. Це все території інших держав, не України»²⁶.

Усі ці заяви, публікації свідчать про спробу Росії через лояльних до неї зарубіжних політиків, експертів та інститутів, а також підривної діяльність своїх дипломатичних представництв за кордоном, нав'язати світу потрібний їй погляд щодо російсько-української війни та української історії і культури загалом. Наприклад, конкретні факти щодо впливу Росії на громадську думку в Болгарії та підривної роботи посольства РФ у Софії виклав у інтерв'ю "The Times" у липні 2022 р. прем'єр-міністр Болгарії Кирил Петков. А за даними американської розвідки, Росія з 2014 р. таємно витратила понад 300 млн доларів, щоби спробувати вплинути на політиків та інших офіційних осіб у понад двох десятках країн²⁷.

Водночас, Єврокомісія й керівники держав-членів ЄС при ухваленні остаточного рішення щодо надання Україні офіційного статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу не могли не враховувати такі незаперечні факти, що:

- 71% європейців вважають Україну частиною європейської родини;
- практично у всіх країнах-членах ЄС більшість підтримує вступ України до ЄС: згідно з опитуванням, 66% мешканців ЄС згодні з тим, що Україна повинна вступити до ЄС, коли буде готова — цю ідею в більшості підтримують у всіх країнах, крім Угорщини (де згодні лише 48%).

Найбільша підтримка в Португалії (87%), Естонії (83%), Литві (82%) і Польщі (81%), навіть і в таких «проблемних» щодо цього питання країнах, як Німеччина (68%), Франція (65%) і Нідерланди (62%). А найбільше незгодних у Люксембурзі (38%), Греції (37%), Угорщині (36%);

- більшість громадян країн-членів ЄС схвалюють постачання в Україну військової техніки: згідно з опитуваннями, закупки й постачання військового обладнання схвалюють 67% європейців. Найбільші показники зафіксовані у Фінляндії (90%), Естонії (87%), Польщі (86%), Литві (84%) та Португалії (83%), а найнижчі — на Кіпрі (31%) і в Болгарії (30%).

- також 93% громадян країн ЄС підтримують надання гуманітарної допомоги Україні, а 75% — прийом українських біженців (сьогодні в Європі понад 6 млн українських біженців, і країни ЄС із свого бюджету вже виділили 3,7 млрд євро для допомоги їм та планують збільшити її);

- 80% європейців схвалюють фінансову підтримку України: з 2014 р. Європейський Союз надав Україні 17 млрд євро, а з початку широкомасштабної агресії Росії — 2 млрд євро на закупівлю зброї і розпочинає т. за. План Маршалла для України, який допоможе державі відновити інфраструктуру й підтримати економіку нашої країни після війни, а Єврокомісія запропонувала Україні додаткову макрофінансову допомогу в 2022 р. у 9 млрд євро. США, своєю чергою, в рамках 11 пакетів військової допомоги Україні, виділили їй уже понад 5 млрд дол., а Конгрес США ухвалив Закон про ленд-ліз для України на 5 років (передача зброї тощо без затримок і процесуальної тяганини, а розрахунки після війни кредитами);

- Європейський Союз скасував усі квоти та мита на українську продукцію;

- США й понад 40 держав світу надають фінансову та військову підтримку Україні в її справедливій війні проти російських окупантів, а ЄС створив спеціальний «Європейський фонд миру» для посилення спроможності України в її війні проти держави-терориста;

- під час російсько-української війни створена й активно діє контактна група з надання військової допомоги Україні «Рамштайн», до складу якої входять представники близько 50 країн;

- Європарламент 9 червня ц. р. підтримав резолюцію із зверненням до лідерів країн-членів ЄС надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС «як чіткий політичний сигнал солідарності з народом України», а також рекомендував якомога швидше надавати Україні необхідну зброю. «Стратегічна мета вільного світу — допомогти Україні в кінцевому підсумку завдати поразки російському агресору й відновити контроль над її територією у міжнародно визнаних кордонах», — наголошується в цій

резолуції Європарламенту («за» проголосували 438 депутатів, 65 — «проти», 94 — утрималися);

- в Україні була сформована делегація на чолі з віце-прем'єркою з питань європейської та євроатлантичної інтеграції О. Стефанішиною для переконання державних діячів тих країн, де є сумніви щодо надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, а також президенти Польщі та Словаччини А. Дуда й З. Чапутова здійснили турне окремими країнами ЄС, щоби переконати лідерів цих країн підтримати надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС; із подібними закликами звернулися до ЄС країни Балтії, а балканські країни Північна Македонія, Албанія та Чорногорія ухвалили спільну Заяву про підтримку України та заклик до ЄС надати їй офіційний статус кандидата на вступ;

- у Європі вже більше 30 країн блокують російську пропаганду, зокрема мовлення телеканалів РФ тощо²⁸.

Наведені факти переконливо свідчать про те, що і у громадян Європи, і у чиновників Європейського Союзу та лідерів країн-членів під час російсько-української війни суттєво змінилося ставлення до України і щодо її перспектив членства в ЄС, і це стало обнадійливим фактом і додатковим стимулом для нашої перемоги над російським агресором. На цьому, зокрема, наголосив головний дипломат ЄС Ж. Боррель, заявивши, що він ніколи не бачив у ЄС такої єдності, як для підтримки України з початком повномасштабного вторгнення РФ, а також зазначив, що Євросоюз має за мету підтримати Україну й допомогти їй повернути території, втрачені, в крайньому разі, після початку повномасштабної війни 24 лютого.

Ще одним із підтверджень позитивного, доброзичливого й солідарного ставлення європейців до України, яка героїчно протистоїть варварській агресії Росії, є перемога 21 травня 2022 р. на конкурсі Євробачення української пісні «Стефанія», виконаної групою «Калуш оркестра». Адже саме близько 500 балів від європейських глядачів (найвищий показник за всю історію цього конкурсу з 1947 р.) забезпечили цю перемогу українських співаків, які за результатами голосування журі були лише на 4 місці після Великої Британії, Іспанії та Швеції.

Слід також відзначити, що цьому значною мірою сприяли, окрім героїчного супротиву Збройних сил України російській агресії, активні, наступальні дії української дипломатії — і Міністерства закордонних справ, і Кабінету міністрів, і Верховної Ради, і Офісу Президента України, зокрема сотні зустрічей і телефонних перемовин із лідерами країн Заходу і пристрасні виступи із закликами підтримки України у війні та її євроінтеграційних прагнень президента України В. Зеленського у форматі онлайн відео-конференцій перед депутатами понад 20 парламентів країн-

членів ЄС, Великої Британії та конгресу США. Мабуть не випадково у травні ц. р. президент Європейської Ради Шарль Мішель запропонував активізувати процес розширення ЄС, нагадавши, що, наприклад, переговори про його розширення на Західні Балкани затягуються і тривають уже майже 20 років, а сьогодні є запити на членство ще від України, Республіки Молдова і Грузії, тому слід терміново зробити крок вперед і створити новий імпульс для заохочення реформ і просування європейської інтеграції майбутніх членів ЄС. «Ви знаєте, що ми знаємо, що ви і народ України воюєте за свою батьківщину, за майбутнє ваших дітей, за ваші свободи. Але ви також воюєте за наші спільні європейські принципи, цінності і демократичні права», — зокрема наголосив він, звертаючись 9 травня до президента України В. Зеленського з Одеси, де в той день впали кілька російських ракет, принісши нові жертви й руйнування²⁹.

Вагомим підтвердженням цього стало прибуття в Україну канцлера ФРН Олафа Шольца, президента Франції Емануеля Макрона і прем'єр-міністра Італії Маріо Драгі, до яких приєднався президент Румунії Клаус Йоханніс, 16 червня 2022 р. (за день до того, як Єврокомісія повинна була надати висновок по заявці України на отримання статусу кандидата на членство в ЄС, що стане підставою для ухвалення політичного рішення на саміті лідерів ЄС 23-24 червня), щоби засвідчити В. Зеленському підтримку найбільших європейських держав. Не менш важливим є те, що лідери цих держав під час зустрічі з президентом України висловилися за негайне надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС без жодних попередніх застережень. «Результати зустрічі підтвердили, що Україна має стійку підтримку міжнародної коаліції», — наголосив глава Офісу Президента України Андрій Єрмак, додавши, що Україна передала лідерам провідних європейських держав «повний пакет санкційних пропозицій проти Росії, який підготувала міжнародна група Макфола-Єрмака», і що треба посилювати тиск на агресора і працювати над сьомим пакетом санкцій щодо газового ембарго. «Європа сьогодні разом з Україною. Переможемо», — підсумував результати зустрічі глава ОПУ. Все це дало підставу В. Зеленському після перемовин заявити, що «зараз Україна наблизилася до Євросоюзу найближче за весь час незалежності»³⁰.

Того ж дня — 16 червня — Дорадчий орган Європейської Комісії дав позитивну відповідь щодо надання статусу кандидата в члени ЄС Україні, а наступного дня — 17 червня — голова Єврокомісії офіційно оголосила її рішення про рекомендацію ЄР надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС без попередніх умов, хоча у висновку Єврокомісії містилися 7 пріоритетних завдань-рекомендацій, зокрема у сфері верховенства права, антикорупції, медіа та національних меншин, які Україні необхідно виконати найближчим часом. Заявка Молдови теж була підтримана, але

з умовами, а Грузії поки що відмовлено. Варто відзначити, що після позитивного рішення Єврокомісії головні скептики щодо європейської інтеграції України — спочатку Данія, а потім Нідерланди і Швеція заявили, що вони підтримають на саміті Європейської Ради 23–24 червня надання Україні статусу кандидата в члени ЄС. Нарешті, 23 червня 2022 р. Європейська Рада одногосно визнала Україну (разом із Молдовою) офіційним кандидатом на вступ до Європейського Союзу, що стало історичною подією у взаємовідносинах України та ЄС і важливим політичним сигналом та свідченням реальної підтримки Євросоюзом і усіма його 27 державами-членами європейської перспективи України³¹.

Здобувши офіційний статус кандидата на вступ до Європейського Союзу як перший етап на шляху до повноправного членства в ЄС, Україна отримала нові важливі для неї переваги. Насамперед, позитивне рішення Європейської Ради є потужним політичним сигналом, що ЄС змінює своє ставлення до України від «політики сусідства та східного партнерства» до «політики розширення», і одного дня Україна стане членом цього елітного європейського об'єднання. А сам процес приєднання розпочнеться після того, як усі нинішні держави-члени ЄС одногосно підтримають рішення про початок переговорів про вступ, триалість яких, як свідчить практика, може бути різною в кожному окремому випадку. Нагадаємо, що нині, окрім України, статус кандидата мають ще шість країн: Туреччина (отримала статус у 1999 році), Північна Македонія (2005), Чорногорія (2010), Сербія (2012), Албанія (2014), Молдова (2022). Подали заявку на вступ та вважаються потенційними кандидатами Боснія і Герцеговина, Косово та Грузія. У процесі переговорів країні-кандидату потрібно привести своє законодавство у відповідність до законодавства ЄС, а також імплементувати політичні, соціальні, економічні, судові та адміністративні реформи. Отже, надання статусу кандидата стане потужним політичним поштовхом до прискорення розпочатих трансформацій в усіх, визначених ЄС, 35 політичних сферах та подальшої інтеграції України до спільного ринку Євросоюзу.

Окрім політичного аспекту, важливими є і економічні переваги від отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС. Країна-кандидат отримає доступ до фінансових інструментів Євросоюзу, які допоможуть швидше проводити необхідні реформи. Йдеться, зокрема, про т. зв. Єдиний передвступний інструмент — IPA, спрямований на інвестування в соціально-економічну сферу країн-кандидатів. Діюча на сьогодні програма IPA розрахована на 2021–2027 рр., її загальний бюджет складає 14,1 млрд євро. Частиною цього інструменту є програма IPARD, у рамках якої ЄС надає країнам-кандидатам фінансову й технічну допомогу для розвитку сільських територій і сталого сільськогосподарського сек-

тора, що є особливо актуальним для України. Також Україна може отримати доступ до індивідуальних програм і проєктів економічної допомоги Європейського Союзу. Досвід використання цих інструментів фінансування та програм ЄС, а також прямих іноземних інвестицій іншими країнами-кандидатами, свідчить про їхній вплив на зростання ВВП за паритетом купівельної спроможності. Крім того, Україна зможе отримувати довгострокові кредити від ЄС, а також допомогу у вигляді грантів на освіту, культуру, охорону здоров'я тощо.

За прогнозами аналітиків Центру «Нова Європа», Україна може стати привабливим місцем для європейських інвестицій уже після завершення російсько-української війни. Унікальність ситуації з Україною полягає в тому, що вона подала заявку на вступ до ЄС і отримала статус кандидата у розпал війни та потребуватиме значних фінансових надходжень для відбудови після її завершення, що може передбачати і особливий підхід із боку Європейського Союзу, зокрема розробку унікального комплексного механізму з відновлення України, який паралельно допомагав би їй у підготовці до повноправного членства в ЄС³².

Наприкінці липня 2022 р. Європейський Союз опублікував щорічний звіт про виконання Україною Угоди про асоціацію, в якому позитивно оцінив кроки, здійснені Києвом на шляху європейської інтеграції з моменту опублікування останнього звіту 1 грудня 2020 р. і до початку відкритої воєнної агресії Росії проти України 24 лютого 2022 р. «Незважаючи на виклики, зокрема з боку Росії, Україна зробила важливі кроки щодо імплементації Угоди про асоціацію. Реформи, здійснені на сьогоднішній день в цьому контексті, дозволяють Україні з впевненістю розпочати новий етап відносин з ЄС після рішення Європейської Ради про надання Україні статусу країни-кандидата. Нелегітимна й неспровокована військова агресія Росії проти України не заважатиме ЄС підтримувати програму реформ в Україні», — запевнив високий представник ЄС із зовнішньої політики і політики безпеки Ж. Боррель. У звіті відзначається, що Україна зазнала викликів через дестабілізуючі дії Росії, війну на сході й пандемію коронавірусу, але попри це, продовжує надавати пріоритет асоціації і подальшій інтеграції з ЄС, а ключові реформи набули нового імпульсу. Водночас у звіті Європейського Союзу наголошується на необхідності подальших зусиль України, зокрема у сферах боротьби з корупцією, відмивання коштів, запобігання й боротьби з організованою злочинністю³³.

5 вересня 2022 р. Україна вперше провела засідання Ради асоціації Україна-ЄС у новому статусі — як країна-кандидат на членство в Європейському Союзі. Українська делегація на чолі з прем'єр-міністром Д. Шмигалем презентувала чіткі пропозиції (подальші кроки) для фор-

мування Порядку денного приєднання України до ЄС. Зокрема, було заявлено, що за останні місяці Україна «чітко продемонструвала спроможність на інституційному рівні ефективно втілювати в життя євроінтеграційний порядок денний навіть в умовах війни», і тому «очікуємо рішучих кроків з боку ЄС для поступової повної інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС з його чотирма свободами». Також на Раді асоціації було офіційно закріплено приєднання України з 1 жовтня до митних конвенцій про процедуру спільного транзиту і спрощення торгівлі, а отже, Україна стала 36-ю учасницею конвенцій держав щодо «митного безвізу». Крім того, було підписано угоди щодо участі України у програмах «Митниця» та «Фіскаліс», і Україна стала учасницею програми ЄС «Цифрова Європа» з бюджетом 7,5 млрд євро³⁴.

Щодо подальших євроінтеграційних зусиль України, то насамперед слід наголосити, що йдеться про наявність проблем, складніших, ніж досягнення т. зв. копенгагенських критеріїв членства в ЄС 1993 р. Їхнє розв'язання потребує якісної суспільної еволюції. Очевидно, що прискорене впровадження європейських стандартів у соціальній, гуманітарній, правовій, бізнесовій сфері не може бути забезпечене лише зусиллями влади. Вхідження до європейської спільноти не може бути тільки результатом перемоги прибічників цієї ідеї над її противниками, воно потребує органічного зникнення таких противників, як масово суспільно значущого явища, що, по суті, вже сталося внаслідок російсько-української війни: за даними соціопитування, проведеного на початку серпня 2022 р., 92% українців хочуть приєднання України до ЄС, 79% — за вступ до НАТО³⁵. Отже, повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. максимізувало підтримку українцями євроінтеграції, яка стала водночас запорукою стійкості та здатності до боротьби з російськими окупантами³⁶. Сьогодні можна і навіть потрібно дискутувати з питань переваг і ризиків вступу до ЄС, шляхів забезпечення й захисту специфічних інтересів окремих прошарків населення та галузей економіки, але щодо цінностей європейської цивілізації має існувати широкий загальнонаціональний консенсус.

По-друге, Україна не має розглядати вступ до ЄС як самоціль. Завданням має бути забезпечення цілком конкретних переваг як політичних, так і економічних. Ще важливішими є суспільно-політичні та гуманітарні аспекти європейської інтеграції країни. Особливу увагу слід приділити відомій тріаді: права і свободи людини, демократія, верховенство права, в т. ч. міжнародного. Окрім того, в процесі підготовки до вступу необхідно всіляко сприяти формуванню позитивної суспільної думки щодо європейського вибору України як безальтернативного шляху до демократичної, правової і процвітаючої європейської держави і

водночас розширювати українську присутність у Європі та зробити це складовою національної політики в культурній та гуманітарній сфері.

По-третє, аби зберегти перспективу реального членства України в ЄС у найближчі п'ять-десять років, для вирівнювання економічної відсталості національна економіка України має не лише повністю відновитися після переможного завершення російсько-української війни, але й розвиватись удвічі швидше, ніж у нинішніх країнах-членах ЄС (за обсягом ВВП на душу населення ми на 140 місці — 7500 дол.).

Загалом, на думку фахівців, є принаймні 3 засадничі проблеми української євроінтеграції: 1) політико-законодавча, тобто відсутність в Україні головного закону про європейську інтеграцію або чіткої і послідовної Стратегії розвитку відносин між Україною та ЄС і окремими його державами-членами (що дало б, наприклад, можливість ратифікувати Римський статут, зобов'язання про що взяла на себе Україна) і єдиного національного органу з питань європейської інтеграції, відповідального перед президентом і парламентом, наділеного відповідними правами та повноваженнями; 2) професійно-кадрова проблема, пов'язана з відсутністю в країні, зокрема в українському уряді, необхідної кількості дипломованих «євроінтеграторів», високофахової команди експертів-професіоналів (наприклад, про необхідність формування нового покоління державних службовців, які будуть спроможні вести перемовини з ЄС, говорила віце-прем'єрка України з європейської та євроатлантичної інтеграції О. Стефанішина у програмному інтерв'ю для «Європейської правди» 29 серпня 2022 р.); 3) брак політичної волі не лише вищого керівництва України, але й на усіх рівнях української влади, і європейського стилю (насамперед прилюдності, прозорості, професійності та відповідальності) в діях євроінтеграторів як у центрі, так і на місцях³⁷.

До цього можна додати і прорахунки та зайву обережність у політиці Європейського Союзу щодо України, про які вже йшлося. Актуалізується необхідність розуміння європейською політичною елітою того, що без України великий проєкт формування об'єднаної Європи не може вважатися завершеним, а членство України в ЄС лише зміцнить це об'єднання демократичних держав, адже, за влучним висловом Юрія Андруховича, «Європа без України — це Недоєвропа».

Нарешті, серед об'єктивних і суб'єктивних причин, що гальмують реалізацію європейського вибору України, слід назвати ще один вагомий, чи не найголовніший чинник — російський, який, навіть за умов поразки РФ у війні з Україною, залишиться відчутним у європейській політиці й міжнародних відносинах. Тому нейтралізація або принаймні зменшення російського впливу як на внутрішню, так і на зовнішню політику України, а також політику держав-членів Європейського Союзу і суспільно-

політичну думку європейської громадськості — принципове завдання української влади та дипломатів, у тому числі громадянського суспільства — т. зв. публічної та культурної дипломатії. Вони повинні бути щиро переконаними і переконувати світ у тому, що в європейській інтеграції України немає альтернативи, що вона вигідна як Україні, так і Європейському Союзу, всім його державам-членам, що, врешті-решт, якщо Україна хоче зберегти свою незалежність та відновити територіальну цілісність, зміцнити демократичність національної влади та підвищити добробут населення, вона має за допомогою західних союзників перемогти у російсько-українській війні і не лише відродити, але й побудувати сучасну, квітучу, спрямовану на майбутнє Україну та стати справжньою демократичною європейською державою, а не проміжною, євразійською країною.

¹ Див.: Віднянський С. Європейська політика України: основні етапи, проблеми та перспективи реалізації. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2016. Вип. 25. С. 13.

² Солодкий С., Фахурдінова М. Зима наближається: як зберегти підтримку України з боку європейських суспільств? Київ, 2022. С. 3.

³ Дві третини членів НАТО ратифікували протоколи про вступ Швеції і Фінляндії. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/07/29/7360859/>; Байден підписав протоколи про вступ Швеції та Фінляндії до НАТО. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/08/9/7362587/>

⁴ Пилипенко Я. Як ЄС може послабити головний двигун російської економіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/27/686294/>

⁵ ЄС схвалив 8-й пакет санкцій проти РФ. URL : <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/yes-shvalyv-8-y-paket-sankciy-proty-rf>

⁶ Штайнмайер заявив про крах ідеї спільного з РФ європейського дому. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2022/05/8/7139066/>

⁷ Соколенко Е. Ера домінування Заходу добігає кінця — екс-прем'єр Британії. URL: <https://www.unian.ua/world/era-dominuvannya-zahodu-dobigaye-kincyua-eks-prem-yer-britaniji-novini-svitu-11905500.html>

⁸ Глущенко О. Ми не залишимо вакуум, щоб його заповнили Китай, Росія чи Іран — Байден про Близький Схід. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/17/7358543/>

⁹ «Ми входимо в ідеальний шторм»: Виступ топ-дипломата ЄС про нову світову реальність. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/12/7148529/>

¹⁰ Див.: Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси: монографія. За ред. чл.-кор. НАН України С.В. Віднянського. Київ, 2020. С. 635.

¹¹ Голос України. 18 травня 2017. С. 4.

¹² Сидоренко С. Євростратегія Зеленського: як Україна планує боротися за вступ до ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/12/7121997/0>

¹³ Понад половина українців підтримують вступ до ЄС і НАТО — соціопитування «Рейтингу». URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/779016.html>

¹⁴ ЄС закрив небо для російських авіакомпаній. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/spisok-stran-kakie-gosudarstva-zakryli-svoe-nebo-dlya-rossii-50220598.html>

¹⁵ ЄС затвердив «стратегічний компас» у сфері безпеки та оборони. Про що йдеться у документі. URL: <https://suspilne.media/220073-es-zatverdiv-strategicnij-kompas-u-sferi-bezpeki-ta-oboroni/>

¹⁶ «Ми входимо в ідеальний шторм»: Виступ топ-дипломата ЄС про нову світову реальність. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/12/7148529/>

¹⁷ Герасимчук С. Реакція найближчих до України країн на напад Росії. URL: <http://prismua.org/russian-attack/>

¹⁸ Україна передала ЄС заповнену другу частину опитувальника, необхідну для отримання статусу кандидата на членство в ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-peredala-yes-zapovnenу-drugu-chastinu-opituvalnika-neobhidnu-dlya-otrimannya-statusu-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>

¹⁹ Герасимчук С. Реакція найближчих до України країн на напад Росії. URL: <http://prismua.org/russian-attack/>

²⁰ Фон дер Ляен прибула до Києва обговорити заявку України на вступ до ЄС. URL: <https://www.golosameriki.com/a/eu-commission-head-ursula-von-der-leyen-second-visit-to-kyiv-since-russian-agression-start/6613178.html>

²¹ Як війна в Україні змінює громадську думку в Європі. URL: https://lb.ua/world/2022/05/11/516489_yak_viyна_ukraini_zminyuie_gromadsku.html

²² Guaino H. Nous marchons vers la guerre comme des somnambules. *Le Figaro*. Vendredi 13 mai 2022. P. 18.

²³ Girard R. Guerre en Ukraine, quelle voie de sortie? *Le Figaro*. Mardi 31 mai 2022. P. 17.

²⁴ Росія просуває наративи пропаганди через лояльних західних експертів. URL: <https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplivi/post/29582/2022-05-29-rosiya-prosuvaie-naratyvy-propagandy-cherez-loyalnykh-zakhidnykh-ekspertiv/>

²⁵ Ключовий пропагандист Орбана прирівняв Україну до нацистської Німеччини. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/29/7140237/>

²⁶ Румунський ексміністр публічно виступив за поділ України. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/18/7367954/>

²⁷ Див.: Прем'єр Болгарії розповів про вплив Росії в країні та підривному роботу посольства РФ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/28/7360751/>; США: Росія з 2014 року витратила \$300 млн для прихованого впливу на світову політику. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/13/7367348/>

²⁸ Герасимчук С. Реакція найближчих до України країн на напад Росії. URL: <http://prismua.org/russian-attack/> та інш. результати соціопитування в Європі

²⁹ Україна вимагає кандидатства в ЄС, остерегаючись альтернатив Макрона. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/ukraine-demands-to-be-candidate-for-eu-membership/6565030.html>

³⁰ ОП оголосив результати зустрічі Зеленського з Макроном, Шольцом та Драги. URL: https://novyny.online.ua/op-ogolosiv-rezultati-zustrichi-zelenskogo-z-makronom-sholtsom-ta-dragi_n846038/

³¹ Україна офіційно отримала статус кандидата на вступ в ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/23/7141922/>

³² Фахурдінова М. Фінансування та поштовх до реформ: що дасть Україні статус кандидата на членство в ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/05/11/7139235/>

³³ ЄС позитивно оцінив виконання Україною Угоди про асоціацію до початку війни. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/26/7360303/>

³⁴ Україна на шляху до ЄС: де ми є і куди рухаємося далі. URL: <https://zn.ua/ukr/international/ukrajina-na-shljakhu-do-jes-de-mi-je-i-kudi-rukhajemosja-dali-.html>

³⁵ 92% українців хочуть приєднання України до ЄС, 79% - за вступ до НАТО. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/20/7368314/>

³⁶ Див.: Резнік О. Євроінтеграційні прагнення українців: від амбівалентності до увиразнення. URL: <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyni-pragnennya-ukraintsiv-vid-ambivalentnosti-do-uviraznennya>

³⁷ Стефанішина: Вікно для вступу України до НАТО може відкритися ще до завершення війни з Росією. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2022/08/29/7145770/>

REFERENCES

1. *Bajden pidpysav protokoly pro vstup Shvetsii ta Finliandii do NATO.* (2022). <https://www.pravda.com.ua/news/2022/08/9/7362587/> [in Ukrainian].
2. *Dvi tretyny chleniv NATO ratyfikovali protokoly pro vstup Shvetsii i Finliandii.* (2022). <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/07/29/7360859/> [in Ukrainian].
3. Fakhurdinova, M. (2022). *Finansuvannia ta poshtovkh do reform: scho даст' Ukraini status kandydata na chlenstvo v YeS.* <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/05/11/7139235/> [in Ukrainian].
4. *Fon der Liaien prybula do Kyieva obhovoryty zaiavku Ukrainy na vstup do YeS.* (2022). <https://www.golosameriki.com/a/eu-commission-head-ursula-von-der-leyen-second-visit-to-kyiv-since-russian-aggression-start/6613178.html> [in Ukrainian].
5. Girard, R. (2022, May 31). *Guerre en Ukraine, quelle voie de sortie? Le Figaro* [in French].
6. Guaino, H. (2022, May 13). *Nous marchons vers la guerre comme des somnambules. Le Figaro* [in French].
7. Herasymchuk, S. (2022). *Reaktsiia najblyzhchyykh do Ukrainy krain na napad Rosii.* <http://prismua.org/russian-attack/> [in Ukrainian].
8. Hluschenko, O. (2022). *My ne zalyshymo vakuum, schob joho zapovnyly Kytaj, Rosiia chy Iran — Bajden pro Blyz'kyj Skhid.* <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/17/7358543/> [in Ukrainian].
9. *Kliuchovyy propahandyst Orbana pryrvivniav Ukrainu do natsysts'koi Nimechchyny.* (2022). <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/29/7140237/><https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/29/7140237/> [in Ukrainian].
10. *My vkhodymo v ideal'nyj shtorm: Vystup top-dyplomata YeS pro novu svitovu real'nist'.* <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/12/7148529/> [in Ukrainian].
11. *OP oholosyv rezul'taty zustrichi Zelens'koho z Makronom, Shol'tsom ta Drahyy.* (2022). https://novyny.online.ua/op-ogolosiv-rezultati-zustrichi-zelenskogo-z-makronom-sholtsom-ta-dragi_n846038/ [in Ukrainian].
12. *Ponad polovyna ukraintsiv pidtrymuut' vstup do YeS i NATO — sotsopytuvannia Rejynhu.* (2022). <https://ua.interfax.com.ua/news/general/779016.html> [in Ukrainian].
13. *Prem'ier Bolharii rozpoviv pro vplyv Rosii v kraini ta pidryvnu robotu posol'stva RF.* (2022). <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/28/7360751/> [in Ukrainian].
14. Pylypenko, Ya. (2022). *Yak YeS mozhe poslabyty holovnyj dvyhun rosijs'koi ekonomiky.* <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/27/686294/> [in Ukrainian].
15. Reznik, O. (2022). *Yevrointehratsijni prahnennia ukraintsiv: vid ambivalentnosti do uvyrzennia.* <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyni-pragnennya-ukraintsiv-vid-ambivalentnosti-do-uviraznennya> [in Ukrainian].

16. *Rosiiia prosuvaie naratyvy propahandy cherez loial'nykh zakhidnykh ekspertiv.* (2022). <https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplyvi/post/29582/2022-05-29-rosiya-prosuvaie-naratyvy-propagandy-cherez-loialnykh-zakhidnykh-ekspertiv/> [in Ukrainian].
17. *Rumuns'kyj eksministr publichno vystupyv za podil Ukrainy.* (2022). <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/18/7367954/> [in Ukrainian].
18. *Shtajnmajer zaiavyyv pro krakh idei spil'noho z RF ievropejs'koho domu.* (2022). <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2022/05/8/7139066/> [in Ukrainian].
19. Sokolenko, E. (2022). *Era dominuvannia Zakhodu dobihaie kintsia — eks-prem'ier Brytanii.* <https://www.unian.ua/world/era-dominuvannya-zahodu-dobigaye-kincy-a-eks-premyer-britaniji-novini-svitu-11905500.html> [in Ukrainian].
20. Solodkyj, S., & Fakhurdinova, M. (2022). *Zyma nablyzhaiet'sia: iak zberehty pidtrymku Ukrainy z boku ievropejs'kykh suspil'stv?* Kyiv, 2022 [in Ukrainian].
21. *SShA: Rosiia z 2014 roku vytratyla \$300 mln dlia prykhovanoho vplyvu na svitovu polityku.* (2022). <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/13/7367348/> [in Ukrainian].
22. *Stefanishyna: Vikno dlia vstupu Ukrainy do NATO mozhe vidkrytysia sche do zavershennia vijny z Rosiieiu.* (2022). <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2022/08/29/7145770/> [in Ukrainian].
23. Sydorenko, S. (2021). *Yevrostratehiia Zelens'koho: iak Ukraina planuie borotysia za vstup do YeS.* <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/12/7121997/0> [in Ukrainian].
24. *Ukraina na shliakhu do YeS: de my ie i kudy rukhaiemosia dali.* (2022). <https://zn.ua/ukr/international/ukrajina-na-shljakhu-do-jes-de-mi-je-i-kudi-rukhajemosja-dali-.html> [in Ukrainian].
25. *Ukraina ofitsijno otrymala status kandydata na vstup v YeS.* (2022). <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/23/7141922/> [in Ukrainian].
26. *Ukraina peredala YeS zapovneniu druhu chastynu opytuval'nyka, neobkhidnu dlia otrymannia statusu kandydata na chlenstvo v YeS.* (2022). <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrajina-peredala-yes-zapovneniu-drugu-chastinu-opituvalnika-neobhidnu-dlya-otrimannya-statusu-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> [in Ukrainian].
27. *Ukraina vymahaie kandydatstva v YeS, osterihaiuchys' al'ternatyv Makrona.* (2022). <https://ukrainian.voanews.com/a/ukraine-demands-to-be-candidate-for-eu-membership/6565030.html> [in Ukrainian].
28. Vidnyanskyj, S. (Ed.). (2020). *Ukraina v istorii Yevropy XIX — pochatku XXI st.: istorychni narysy: monohrafiia.* Kyiv [in Ukrainian].
29. *Yak vijna v Ukraini zminiue hromads'ku dumku v Yevropi.* (2022). https://lb.ua/world/2022/05/11/516489_yak_vijna_ukraini_zminyue_gromadsku.html [in Ukrainian].
30. *YeS pozytyvno otsynyyv vykonannia Ukrainoiu Uhody pro asotsiatsiiu do pochatku vijny.* (2022). <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/26/7360303/> [in Ukrainian].
31. *YeS skhvalyyv 8-j paket sankcij proty rf.* (2022). <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/yes-shvalyyv-8-y-paket-sankcij-proty-rf> [in Ukrainian].
32. *YeS zakryv nebo dlia rosij's'kykh aviakompanij.* (2022). <https://biz.nv.ua/ukr/spisok-stran-kakie-gosudarstva-zakryli-svoe-nebo-dlya-rossii-50220598.html> [in Ukrainian].
33. *YeS zatverdyv stratehichnyj kompas u sferi bezpeky ta oborony. Pro scho jdet'sia u dokumenti.* (2022). <https://suspilne.media/220073-es-zatverdiv-strategicnij-kompas-u-sferi-bezpeki-ta-oboroni/> [in Ukrainian].
34. *92% ukraintsiv khochut' pryiednannia Ukrainy do YeS, 79% — za vstup do NATO.* (2022). <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/20/7368314/> [in Ukrainian].